

Лідер. Еліта. Суспільство

Leader. Elite. Society

УДК [165.63+316.46]:378.091

doi: 10.20998/2616-3241.2021.1.01

Володимир Бабаєв

доктор наук з державного управління, професор, лауреат Державної премії України,
ректор Харківського національного університету
міського господарства ім. О. Бекетова;
Харків, Україна
E-mail : rectorat@kname.kharkov.ua

Володимир Корженко

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії і політології
Харківського національного університету міського господарства ім. О. Бекетова;
Харків, Україна
ORCID: 0000-0001-8403-5558
E-mail : Volodymyr.Korzhenko@kname.edu.ua

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ОСВІТИ ВИПУСКНИКА ВИЩОЇ ШКОЛИ В СУЧАСНОМУ “СУСПІЛЬСТВІ ІНТЕЛЕКТУ”

Анотація: в статті розглядаються специфічні особливості гуманітарної складової освіти випускника вищої школи та напрями її удосконалення в контексті розвитку “університету майбутнього”, а також запропоновано для обговорення й осмислення фахівцями сучасного суспільства як “суспільства інтелекту”, що здатне до динамічного вирішення соціально-економічних, політичних, воєнних та інших “викликів” сучасного мультикультурного світу.

Ключові слова: “суспільств інтелекту”, “університет майбутнього”, гуманітарна складова освіти, ноосфера, критичне мислення, трансгресії, гуманітарні складові компетентностей випускника закладу вищої освіти.

Volodymyr Babayev

full professor (public administration) the Ukrainian state prize laureate, the rector of the
O. Beketov National University of Urban Economy; Kharkiv, Ukraine
E-mail : rectorat@kname.kharkov.ua

Volodymyr Korzhenko

doctor of sciences (philosophy), full professor, head of philosophy and politology department,
O. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy; Kharkiv, Ukraine
E-mail : Volodymyr.Korzhenko@kname.edu.ua

HUMANITARIAN COMPONENT IN EDUCATION OF HEI GRADUATES IN MODERN “INTELLIGENT SOCIETY”

Abstract: *the article deals with the specific features of the humanitarian component of the education of higher educational institution graduates and its improvement in the context of the development of the University for the Future; it is also suggested that specialists consider and discuss the modern society as an ‘intelligent society’, which is capable of addressing dynamically socio-economic, political, military and other challenges of today’s multicultural world.*

Keywords: *“intelligent society”, University for the Future, humanitarian component of education, noosphere, critical thinking, transgression, humanitarian components of competences of graduates of higher educational institutions.*

Volodymyr Babayev, Volodymyr Korzhenko

An extended abstract of the paper on the subject of:

“Humanitarian component in education of HEI graduates in modern ‘intelligent society’”

Problem statement. *Modern society is characterized by scientists as a civilized society of permanent modernization, dynamic changes that penetrate all spheres of human life. Under these conditions, firstly, a qualitatively new “intelligent society” is gradually formed, and secondly, there is a significant rethinking of the mission and functions of the state of the 21st century – a complex social system and a powerful political and legal institution, and the existing and potential impacts on it from the external environment and internal factors and ties. At the same time, the role of worthy, principled, competent, responsible, humane, honest, fair, patriotic specialists with higher education, able to act adequately in extraordinary situations of unexpected challenges, is substantially increasing [1]. All the above-said calls for innovative approaches to further development of higher education.*

The recent research and publications analysis. *In Ukraine, there is no shortage of publications on modernization of higher education. This refers to the scientific achievements of V. Andrushchenko, Yu. Chernetskyi, S. Dombrovska, S. Kalashnikova, S. Klepko, V. Kremen, V. Luhovoi, T. Lukina, V. Moroz, I. Stepanenko, Zh. Talanova, M. Zubrytska, and other scholars. However, the current*

stage of the country’s higher education development requires special attention to the implementation of essential qualitative changes in the field of humanitarian education, which are essential for further development of socio-economic and technical education. Therefore, at present it is extremely important to understand the content and orientation, the strategy and immediate prospects of humanitarian development, in particular philosophical education which, in our opinion, will affect to a large extent the personal characteristics and outlook of the next generations of Ukrainian citizens [6].

As for the various aspects of the university’s development, they have been actively and sufficiently investigated by Western specialists (Jacques Derrida, Hans-Georg Gadamer, Jurgen Habermas, Karl Jaspers, E. Kopotkov, Marek Kwiek, Matthew M. Mars, John Henry Newman, Jaroslav Pelikan, Bill Readings, Maarten Simons and others).

The highlight of this article is an appeal to interpret modern society as an “intelligent society”. The basis for our analysis of this concept [4; 8; 10] was laid by the ideas of Edouard Le Roy (1870–1954), Pierre Teilhard de Chardin (1881–1955), and Volodymyr Vernadsky (1863–1945).

It is believed that the concept of “noosphere” was first introduced to the scientific community in the late 1920’s by E. Le Roy, a professor of mathematics at Sorbonne, a representative of Catholic modernism, to characterize a “thinking” shell that is formed by human consciousness. As Le Roy notes, he reached this idea together with his friend, a geologist and paleontologist-evolutionist, a Catholic philosopher Pierre Teilhard de Chardin (1881–1955). However, it should not be forgotten that some provisions of the theory of Le Roy and Chardin are based on the ideas proposed in the lectures on geochemistry, delivered by V. Vernadsky at Sorbonne in 1922–1923 [10].

At the heart of the noosphere theory of Le Roy lie conceptualizations of an Ancient Greek platonicien philosopher Plotinus (Greek Πλωτῖνος) (205–270) about the emanation of the One (primeval being, which is incognizable and identified with the Good) into the Mind and World-Soul, with a subsequent transformation of the latter back into the One. Consequently, the evolutionary model of Le Roy and Chardin repeats the basic provisions of neoplatonism. With that, the emergence of the Universe, the emergence and evolution of life on Earth are described by them in terms of modern science, but the principal scheme of their concept corresponds to the principles of neoplatonism. Thus, man, according to Plotinus, strives to go beyond the Soul into the realm of the Mind, and then, through ecstasy, join the One. According to Teilhard de Chardin, man also seeks to go to the sphere of the Mind and get dissolved in God.

Edouard Le Roy created an evolutionary concept, in which he tried to reconcile Catholic dogmas with facts accumulated by paleontology and anthropology, and with the latest discoveries in biology. Based on the bergsonian idea of a life urge (Henri Bergson, a French philosopher, Laureate of the Nobel Prize for Literature in 1927), he regards evolution as a creative establishment, at the outset of which lies the spiritual power, an active thought [ibid.].

With the appearance of man, the evolution of nature and life acquires a qualitatively new character, since it is the man, endowed with consciousness and intelligence, who becomes the prerequisite and instrument for further progressive development of all the nature, and thus there is a transition from the biosphere to the noosphere, the realm of the mind.

In turn, V. Vernadsky explores the history of the emergence of important minerals in the earth’s crust, determines the chemical composition, physical and chemical conditions for the formation of a variety of mineral species, and throughout his life he is working on solving a number of problems of radio geology. Without exaggeration, he can be called the creator of a new scientific direction which later developed into an independent science of biochemistry. In the first half of the twentieth century, V. Vernadsky created the doctrine of noosphere, based on the idea of a harmonious entry of man and his economic activity in a biogenic circulation of matter [ibid.].

The noosphere (Greek νόος – “mind” and σφαῖρα – “sphere”) is a sphere of mind, the sphere of interaction between society and nature, within which reasonable human activity becomes a decisive factor of development in general.

Vernadsky’s V. theories of biosphere and noosphere are based on dissymmetry, dissimilarity and uniqueness of all living things, interpretation of “space – time” in connection with the “eternity of life”. The eternity, according to the famous scientist, is continuity and infinity, the eternity being presented as the infinity closed unto itself [ibid.].

The paper objective. *The article aims to draw the attention of specialists, on the one hand, to the specific features of the humanitarian component of the education of graduates of higher educational institutions, and on the other hand, to invite scholars to the discussion on the understanding of modern society as an “intelligent society” and their vision of the University for the Future.*

The paper main body. *Despite the*

dominance in the twentieth century of several influential philosophic directions (hermeneutic, dialectical and historical materialism, existentialism, neopositivism, neo-Thomism, neo-Freudism, phenomenology, etc.), which seemingly would not allow to achieve mutual understanding in the interpretation of some general concepts, the 33th Session of the UNESCO General Conference (Paris, 2005) declared its decision on the annual celebration of the World Philosophy Day on the third Thursday of November. This was explained, in particular, by the need to find a common discussion platform in the society of global socio-cultural transformations, the importance of identifying challenges that face society, and mastering the ability to find adequate responses to them.

Thus, at the beginning of the 21st century UNESCO defined philosophy as a force for individual and collective liberation, for actuation of independent thinking by the human "Self". People began to get aware that thinking means philosophizing, and that every modern person should do it constantly, for it is amasement that gives a real drive to human resourcefulness.

Philosophy is a scientific discipline that stimulates critical and independent thinking, promotes a better understanding of the surrounding reality and contributes to the establishment of ideals of tolerance and peace [6].

At the same time, in today's globalized world, high-quality university education becomes:

- an essential factor of sustainable development of society;*
- an effective "catalyst" activating and intensifying territorial development;*
- an important stimulus for raising the level of competitiveness of the state and its regions.*

Therefore, the issues of interaction within the system of "education-science-practice-production" i.e. interdependence of people's amount of education, the state of science, and welfare gains of the country are becoming particularly acute in the present-

day transformational societies [7; 9].

In the modern humanitarian space, attention is drawn to four generations of universities which correspond to different phases of historical evolution of society. This, in particular, concerns the following characteristics in the evolution of the university, namely:

– University 1.0 is about domination of educational activity;

– University 2.0 is characterized by a combination of educational and research activities;

– University 3.0 is where cooperation between research, educational, and entrepreneurship activities appears;

– University 4.0 is the university of the future, capable of addressing problems and challenges of industrial development due to a change in the concept of the industry itself, by means of shifting the focus towards designing, where all parameters of a future structure are laid down [2].

Thus, all the above allows us to offer the following conclusions:

– a significant task for a higher educational institution of the University 4.0 generation is creation of values and purpose for sustainable socio-economic development of territories;

– today, it is important to predict the competences of future elites, that is specialists of the highest qualification, future graduates of higher educational institutions, in particular, engineering schools;

– today, it is necessary to gradually develop scientifically substantiated technologies of adaptive learning, which offer individual formats of studies ("unit production" of specialists with relevant competences), meaning with account taken of individual abilities of students and requirements of specific places of their future work [ibid.].

Even today, the European humanitarian space is filled with meanings, which are hard to understand not only for a common Ukrainian citizen, but also for the representatives of the political elite. In particular, it concerns such concepts as:

- public administration;
- New Public Management;
- Good (i.e. responsible, fair, effective) Governance;
- the general principles of a modern European Administrative space;
- public-private partnership, etc., which are perceived as the ABC in the civilized European community.

To convey valid meanings to graduates of higher educational institutions (HEI) can be the task for HEI themselves, since the quality of the humanitarian component of their education has been improved considerably.

A specific feature of the Ukrainian reality is the presence of several boundaries – impassable or extremely hard to pass (for this reason, we dare call them transgressive) between:

- the old “socialist” and the new market-oriented societies;
- the old achievements in socio-economic and humanitarian sciences and weak impulses of individual scientists to obtain new knowledge in the context of the present-day modernization of society;
- socio-economic existence and spiritual existence (in particular, science);
- different cultural traditions and value orientations in the Ukrainian multicultural society.

Overcoming such a large number of boundaries is possible only for those who are oriented to domination of intellect and management elite as a leader, and society as a whole, and are capable of solving problems timely and dynamically respond to constantly emerging social challenges with their own mind [4].

It looks like a seemingly “complete loss of faith in the mind” is refuted by the destructive crisis socio-economic phenomena of modern market society (20th century), which force public opinion to look for promising ways to make a breakthrough in the previously impossible areas: knowledge society, intellectual economy, innovation activity, etc. What we see is a gradual formation of an entirely new paradigm of social

progress based on the “cult of intelligence” and self-value of an individual (we dare assume that the basic principle of this paradigm is as follows: without man as a measure of social change, anything, in particular, public-administrative or any other kind of activity is meaningless; only man and civilized human existence provide a meaning for the modernization of society; that is, we speak here about a socially directed economy, high-quality management services, mutual trust of power and citizens, etc.) [8; 9].

In general, even a limited analysis of social progress allows distinguishing its main historical stages and find out the most significant paradigm-value benchmarks:

- the cult of “living contemplation”: reliance on critical thinking, recognition of man as a “political being” (involved in power) and the ‘measure of all things’ (ancient society);
- the cult of faith: scholasticism, widespread use of syllogistics, the suffering earthly man is a means of satisfying his own and someone else’s needs (the era of the Middle Ages);
- the cult of the Mind: emergence of science in its modern understanding, formation of science as a productive power of society, attitude towards a human being as self-value, the aim of creation of everything on earth, and never as a tool (New age, formation of market society);
- the riot against the Mind: a man, free in his existence, but lonely, full of pessimism (the second half of the 19th century – the first half of the 20th century);
- the cult of Intelligence [4; 8].

Thus, there is a new feature of society of the 21st century – the cult of Intelligence, which is gaining importance in the modern civilized world.

The cult of Intelligence, first of all, concerns the “intelligent society”, which is capable of dynamic addressing of socio-economic, political, military and other challenges of a modern multicultural society. Its characteristic features are:

- ensuring high quality of life;

– activating mechanisms of social guarantees in social state;

– introduction of real conditions for science-intensive production, competitive education, affordable high-quality medical care, dominance of innovative approaches, as well as conditions for the activities of a free person in a welfare society;

– functioning of well-developed public administration mechanisms;

– implementation of the principles of the post New Public Management (post NPM) related to the modern Digital Governance Era (the last third of the 20th century – 21st century) [4].

New ideas of modern science (synergetics, doctrine of biosphere, thermodynamics of real processes, anthropic cosmological principle, the theory of social networks, etc.) give the right to insist on the priority of humanistic values in human life, because without man the world not only becomes unbearable or useless, it completely loses sense, that is, it becomes impossible [9].

In conclusion of our brief analysis, it should be noted that philosophy as a fundamental educational discipline, according to state standards of higher education in Ukraine, is mandatory for students of all specialties and forms of study. The current state of development of society significantly increases the requirements to the level of students' knowledge in the field of social humanitarian training, and mastering specific scientific knowledge is a prerequisite for raising the level of education and culture of future specialists of any profile, if this knowledge is based on the system of philosophical ideas, world views and values of a personality.

Conclusions and prospects of further

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасне суспільство характеризується науковцями як цивілізоване суспільство перманентної модернізації, динамічних змін, що проникають в усі сфери людської

research. Based on the modern paradigm of education as an open, dynamic, human-centric system of the European model, the main task of humanitarian training of specialists at institutions of applied higher education are considered to be [3; 4; 5; 6; 7; 9; 13; 15], firstly, students' mastering the laws of harmonious interaction between nature and society, and the practical use of those laws. Secondly, in the content of the modernized system of quality training of specialists at an institution of applied higher education, interdisciplinary connections should play the leading role in order to introduce integration and differentiation trends of modern science in the process of training, which, in turn, concerns fundamental (philosophical, methodological) knowledge that lays the basis for forming the general and professional culture of graduates of higher educational institutions. Thirdly, the foundation for improving the content of humanitarian training at an institution of applied higher education should be laid, in our opinion, by a number of generally accepted political and legal, moral and ethical imperatives: values dominating the modern developed world (democracy, quality of life, the rule of law, social state, etc.), as well as nationally oriented values based on the principles of the Ukrainian culture.

In the end, theoretical and methodological substantiation of the structure and content of integrated training courses of disciplines of a modern Ukrainian higher educational institution, in particular philosophy, should become the basis for creating a constructive pedagogical atmosphere, which would contribute to socialization of students as active participants in building a free, democratic, legal, people-centered society.

життєдіяльності. При цьому, по-перше, поступово формується якісно нове “суспільство інтелекту”, а по-друге, відбувається суттєве переосмислення місії і функцій держави XXI століття – складної соціальної системи та потужного політико-правового інституту, наявні та можливі

впливи на неї з боку зовнішнього середовища та внутрішніх чинників і зв'язків. За цих умов значно зростає роль моральних, компетентних, відповідальних, гуманних, чесних, справедливих, патріотичних фахівців із вищою освітою, що здатні адекватно діяти в незвичних ситуаціях несподіваних викликів [1]. Усе зазначене вимагає інноваційних підходів до подальшого розвитку вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спираються автори. В Україні не бракує публікацій із приводу модернізації вищої освіти. Йдеться про наукові доробки В. Мороза, В. Андрущенко, С. Клепка, В. Лугового, С. Домбровської, В. Кременя, Т. Лукіної, М.Зубрицької, С.Калашнікової, І.Степаненко, Ж. Таланової, Ю. Чернецького та ін. Проте сучасний етап розвитку вищої освіти в державі вимагає особливої уваги до здійснення сутнісних якісних змін у сфері гуманітарної освіти, що мають важливе значення для подальшого розвитку соціально-економічної та технічної освіти. Відтак, сьогодні надзвичайно важливо осмислити зміст та спрямованість, стратегію й найближчі перспективи розвитку гуманітарної, зокрема філософської освіти, від чого значною мірою, на наш погляд, залежать особистісні характеристики і світогляд наступних поколінь українських громадян [6].

Що стосується різних аспектів розвитку університету, то вони активно й досить давно досліджуються західними фахівцями (Р. Бейлі, Ю. Габермас, Г.-Г. Гадамер, Ж. Дерріда, М. Квіек, Е. Коротков, Дж. Г. Ньюмен, Я. Пелікан, К. Ясперс та ін.).

Родзинкою даної статті є звернення до осмислення сучасного суспільства як "суспільства інтелекту". Основою для аналізу нами цього поняття [10] послужили ідеї Едуарда Леруа (1870–1954), П'єра Тейяра де Шардена (1881–1955) та Володимира Вернадського (1863–1945).

Вважається, що поняття "ноосфе-

ра" вперше вводить у науковий обіг у кінці 1920-х рр. професор математики Сорбони, представник католицького модернізму Е. Леруа для характеристики "мислячої" оболонки, яка формується людською свідомістю. До цієї ідеї, як зазначає Леруа, він дійшов спільно зі своїм другом – геологом і палеонтологом-еволюціоністом, католицьким філософом П'єром Тейяром де Шарденом (1881–1955). Проте не слід забувати, що окремі положення в теорії Леруа і Шардена ґрунтуються на ідеях, запропонованих у лекціях із геохімії, які в 1922–1923 рр. читав у Сорбоні В. Вернадський [10].

В основі ж теорії ноосфери Леруа лежать уявлення давньогрецького філософа-платоніка Плотіна (205–270) про еманациї Єдиного (першосутності, що не пізнається й ототожнюється з Благим) в Розум і світову Душу, з подальшою трансформацією останніх знову в Єдине. Отже, еволюційна модель Леруа і Шардена повторює основні положення неоплатонізму. При цьому виникнення Всесвіту, поява і розвиток життя на Землі описується ними в термінах сучасної науки, але принципова схема концепції відповідає принципам неоплатоніків. Так, людина у Плотіна прагне вийти за межі Душі в сферу Розуму, щоб потім, через екстаз, долучитися до Єдиного. Згідно Тейяру де Шардену, людина також прагне перейти в сферу розуму і розчинитися в Богіві.

Едуард Леруа створив еволюційну концепцію, в якій спробував узгодити католицькі догмати з фактами, накопиченими палеонтологією і антропологією, з новітніми відкриттями в біології. Виходячи з бергсонівської ідеї (Анрі Бергсон) життєвого пориву, він розглядає еволюцію як творче становлення, у витоках якого лежить духовна сила, діюча думка [10].

З появою людини еволюція природи і життя набуває якісно нового характеру, оскільки саме людина, що наділена свідомістю і розумом, стає умовою і знаряддям подальшого поступального розвитку всієї

природи, і тим самим відбувається перехід від біосфери до ноосфери, сфери розуму.

В свою чергу, В. Вернадський розглядає історію виникнення в земній корі важливих мінералів, визначає хімічний склад і фізико-хімічні умови утворення багатьох мінеральних видів, все життя він працює над вирішенням окремих проблем радіогеології. Його без перебільшення можна вважати творцем нового наукового напрямку, який він пізніше переріс у самостійну науку – біохімію. У першій половині ХХ ст. В. Вернадський створив учення про ноосферу, в основу якого поклав ідею про гармонійне входження людини та її господарчої діяльності у біогенний колообіг речовини [10].

Ноосфера (грец. *νόος* – розум і *σφαῖρα* – шар) – це сфера розуму, взаємодії суспільства і природи, в межах якої розумна людська діяльність стає визначальним чинником розвитку загалом.

Теорії про біо- та ноосферу В. Вернадського ґрунтуються на дисиметричності, несхожості та неповторності усього живого, тлумаченні “простору – часу” у зв’язку із “вічністю життя”. Вічністю, на думку відомого вченого, є безперервність і нескінченність, причому вічність представлена замкненою сама на себе нескінченністю [10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Сьогодні залишається мало дослідженим питання впливу зазначених умов на гуманітарну складову освіти випускника вищої школи, утворення нового виду суспільства, що визначається науковцями як інтелектуальне.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Стаття має за мету звернути увагу фахівців, з одного боку, на специфічні особливості гуманітарної складової освіти випускника вищої школи, а з іншого, – запросити науковців до дискусії щодо осмислення сучасного суспільства як “суспільства інтелекту” та стосовно візії “університету майбутнього”.

Виклад основного матеріалу дос-

лідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на домінування протягом ХХ століття впливових напрямів у філософії (герменевтика, діалектичний і історичний матеріалізм, екзистенціалізм, неопозитивізм, неотомізм, неофрейдизм, феноменологія та ін.), що не дозволяє досягти порозуміння в інтерпретації окремих загальних понять, на 33-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (м. Париж, 2005 р.) було проголошено рішення щодо щорічного відзначення Всесвітнього дня філософії у третій четвер листопада. Це пояснювалось, зокрема, необхідністю пошуку спільної платформи обговорення у суспільстві глобальних соціокультурних перетворень, актуальністю для сучасного суспільства щодо опанування тисячолітньою філософською спадщиною людства, важливістю визначення викликів, які постають перед соціумом та оволодінням здатністю віднайдення адекватних відповідей на них.

Відтак, на початку ХХІ століття ЮНЕСКО визначає філософію як силу для індивідуального і колективного звільнення, для “включення” людським “Я” власного мислення. Подумати про те, що мислити означає філософствувати, і кожна сучасна людина має робити це постійно, оскільки справжнім двигуном людської винахідливості можна вважати “подив”.

Філософія є діалогом подиву, який вона пронесла через століття разом із мистецтвом і літературою, беручи участь у соціальних дебатах із політичних, соціально-економічних, культурантропологічних та інших питань, до того ж, застосовувалася будь-ким й без спеціальної підготовки далеко за межами “студентської аудиторії”.

Філософія є науковою дисципліною, яка стимулює критичне і незалежне мислення, сприяє кращому розумінню навколишньої дійсності, сприяє утвердженню ідеалів толерантності та миру [6].

Разом із тим, у сучасному глобалізованому світі якісна університетська осві-

та стає:

- суттєвим чинником сталого розвитку суспільства;
- дієвим “каталізатором” активізації й інтенсифікації територіального розвитку;
- важливим стимулятором підвищення рівня конкурентоспроможності держави та її регіонів.

Отже, особливої гостроти в сучасних трансформаційних суспільствах набувають питання взаємозв'язку системи “освіта – наука – практика – виробництво”, тобто взаємної зумовленості в розвитку суспільства щодо освіченості людини, стану науки в країні та зростання добробуту населення [7; 9].

В сучасному гуманітарному просторі звертається увага на чотири покоління університетів, що відповідають різним фазам історичного розвитку суспільства. Йдеться, зокрема, про такі характеристики в еволюції університету:

- доіндустріальна фаза – “Університет 1.0”;
- індустріальна фаза – “Університет 2.0”;
- постіндустріальна фаза – “Університет 3.0”;
- когнітивна фаза (лат. *cognitio* – “знання”) – “Університет 4.0” (університет четвертого покоління може бути описаний, на думку науковців, тільки ескізно, оскільки відповідна дійсність – “університет майбутнього” та зовнішні соціокультурні контексти його буття (“когнітивний світ”, “когнітивне суспільство”), іще тільки формуються) [2].

Разом із тим, можна зустріти й інший підхід до аналізу основних етапів у розвитку університету за його функціональними здатностями та з урахуванням історичного розвитку суспільства, а саме:

- “Університет 1.0” – домінування лише освітньої діяльності;
- “Університет 2.0” – характеризується єдністю освітньої та наукової діяльності;
- “Університет 3.0” – з’являється спів-

праця науково-освітньої й підприємницької діяльності;

– “Університет 4.0” – університет майбутнього, здатний вирішувати “проблеми – виклики” промислового розвитку за рахунок зміни концепту самої промисловості, за допомогою зміщення центру ваги в бік проєктування, де на етапі проєктування закладаються всі параметри майбутньої конструкції.

Таким чином, усе зазначене дозволяє запропонувати такі висновки:

– суттєвим завданням для закладу вищої освіти покоління “Університет 4.0” є створення цінностей й сенсу для сталого соціально-економічного територіального розвитку;

– важливо вже сьогодні спрогнозувати компетентності інтелектуальної еліти майбутнього, тобто фахівців вищої кваліфікації – майбутніх випускників закладів вищої освіти, зокрема, вищої інженерної освіти;

– вже сьогодні слід поступово розвивати науково обґрунтовані технології адаптивного навчання, що передбачають навчання студентів в індивідуальному форматі (“поштучна підготовка” з відповідними компетентностями), тобто з урахуванням індивідуальних здатностей студента та вимог конкретного місця його майбутньої роботи [2].

Навіть сьогодні європейський гуманітарний простір наповнений смислами, які важко збагнути не лише пересічному українському громадянину, а й представникам політичної еліти. Зокрема, це стосується таких понять:

- “публічне управління” (Public Administration);
- “новий державний менеджмент” (New Public Management);
- “належне (сучасні переклади з англ. – відповідальне, справедливе, ефективне) управління” (Good Governance);
- “загальні принципи сучасного європейського адміністративного простору” (General Principles of modern European Administrative space);

– “державно-приватне партнерство” (Public-Private Partnership) тощо, які сприймаються як “абетка” в цивілізованому європейському співтоваристві.

Донести дійсні смисли до випускників закладів вищої освіти (ЗВО) можуть ті ж самі ЗВО завдяки значному підвищенню якості гуманітарної складової освіти.

Специфічною особливістю української дійсності є наявність декількох “непрхідних” чи надзвичайно важко прохідних меж (і у зв’язку з цим наважимося назвати їх *трансгресійними*):

– між старим “соціалістичним” і новим ринковим суспільством;

– між старими надбаннями в соціально-економічних та гуманітарних науках і слабкими імпульсами окремих науковців до отримання нових знань в умовах сучасної модернізації суспільства;

– між соціально-економічним буттям і буттям духовним (зокрема, науки);

– між різними культурними традиціями та ціннісними орієнтирами в українському мультикультурному суспільстві.

Подолання такої кількості меж є можливим лише для орієнтованих на домінування інтелекту й управлінської еліти, зокрема лідера, і суспільства загалом, що здатні вчасно вирішувати проблеми та динамічно реагувати на суспільні “виклики”, що поятійно проявляються, власним розумом [4].

Не зовсім правильно, на наш погляд, сучасний етап розвитку пост-індустріального суспільства (початок ХХІ ст.) називати, як це роблять окремі науковці, “суспільством знань” [3, с. 887–888]. *По-перше*, якщо й говорити про “суспільство знань”, то воно, безперечно, починається з епохи Нового часу, коли Френсіс Бекон (1561–1626) у своєму відомому афоризмі “Знання – це сила” (від лат. *Scientia potentia est*) висловлює велику гідність науці. Призначенням науки він вважає примноження сили та могутності людей, забезпечення для них належного й заможного життя. *По-друге*, іще давньогрецький філософ Геракліт

(Геракліт Ефеський), що жив приблизно в 520–460 рр. до н. е., як відомо, висловлював думку, спрямовану проти вченості Піфагора: “Багато знань розуму не прибавляє...”. Мати багато знань ще не означає бути розумним. Із розумом пов’язана здатність людини до проникнення в сутність речей, явищ, процесів, до аналізу й до самостійної оцінки дійсності, творчості. Істинний мудрець не той, хто багато знає, а той, хто ефективно використовує знання, знаходить своїм знанням нове застосування, при цьому, удосконалюючи власне буття і розширюючи знання.

Здається, що нібито “повну втрату віри в розум” спростовують нищівні кризові соціально-економічні явища сучасного ринкового суспільства (ХХ ст.), які змушують суспільну думку шукати перспективні шляхи “прориву” в раніше неможливе: суспільство знань, інтелектуальну економіку, інноваційну діяльність тощо. Йдеться про поступове формування абсолютно нової парадигми суспільного поступу, що ґрунтується на “культурі Інтелекту” та самоцінності людини (наважимося сформулювати основний принцип цієї парадигми так: “Без людини, як “міри суспільних змін”, будь-що, зокрема, державно-управлінська чи будь-яка інша діяльність втрачає сенс; лише людина і цивілізоване людське буття надають смислу для модернізації суспільства”, тобто мова про соціально спрямовану економіку, якісні управлінські послуги, взаємну довіру влади та громадян і т. ін.) [8; 9].

Загалом, навіть обмежений аналіз суспільного поступу дозволяє виокремити його основні історичні етапи та з’ясувати найбільш суттєві парадигмально-ціннісні орієнтири:

– культ “живого споглядання”: опора на “критичне мислення”, визнання людини “політичною істотою” (причетною до влади) та “мірою усіх речей” (античне суспільство);

– “культ Віри”: схоластика, широке використання силогістики, стражденна

земна людина – засіб задоволення не своїх та своїх потреб (епоха середньовіччя);

– “культ Розуму”: виникнення науки у сучасному її розумінні, становлення науки як продуктивної сили суспільства, ставлення до людини як до самоцінності, як мети творення усього земного і ніколи як до засобу (Новий час, становлення ринкового суспільства);

– “бунт проти Розуму”: вільна людина у своїй екзистенції, але самотня, сповнена песимізму (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.);

– “культ Інтелекту” [4; 8; 10].

Таким чином, з’являється нова риса суспільства ХХІ ст. – “культ Інтелекту”, що набуває значення головної у сучасному цивілізованому світі.

“Культ Інтелекту”, передусім, стосується “суспільства інтелекту”, що здатне до динамічного вирішення соціально-економічних, політичних, воєнних та інших “викликів” сучасного мультикультурного суспільства. Його характерними особливостями можна вважати:

– забезпечення високої якості життя;

– задіяння механізмів соціальних гарантій у соціальній державі;

– упровадження реальних умов для наукоємного виробництва, конкурентоспроможної освіти, доступного якісного медичного обслуговування, домінування інноваційних підходів, а також для діяльності вільної людини у суспільстві добробуту;

– функціонування розвинутих механізмів публічного управління;

– реалізація принципів “post New Public Management” (“post NPM”), що стосуються сучасної ери цифрового управління (“Digital Governance Era”) (остання третина ХХ – ХХІ ст.) [4].

Слід зазначити, що модель “Нового державного менеджменту” (New Public Management) набуває популярності, впровадження до практики й поширення у цивілізованому світі в 80-ті роки ХХ ст. й стосується управління соціальним розвит-

ком завдяки дотриманню правил і стандартів корпоративного менеджменту. Державне управління, з точки зору Нового державного менеджменту, – це особливий вид діяльності органів державної влади (суб’єкт управління) з метою:

– досягнення загальних цілей певної соціальної системи щодо якості життя громадян (об’єкта управління);

– погодженості інтересів між окремими сегментами соціальної системи (об’єкт управління);

– підтримка цілісності та стійкості соціальної системи (об’єкта управління);

– забезпечення оптимального функціонування і пропорційного розвитку соціальної системи тощо.

На рубежі останнього десятиріччя ХХ ст. (90-ті роки) на зміну зазначеній моделі (“Нового державного менеджменту”) у західній політико-управлінській науці приходить модель *Good Governance* (англ. *governance* – управління, влада, керування). Базова ідея *Good Governance* – розвиток суспільства (держави) є цілеспрямованою політико-управлінською діяльністю, що здійснюється за допомогою народу (*By the people*) [4; 11].

Важливого значення в сучасному світі набуває поняття “антропність сучасної науки”. Загалом, “нове бачення” людини у світі й “антропність” науки залучається до переінтерпретації в ній низки суто “людських проблем”, пов’язаних із культурою, людськими знаннями і досвідом, світоглядом людини.

Нові ідеї сучасної науки (синергетика, вчення про біосферу, термодинаміка реальних процесів, антропний космологічний принцип, теорія соціальних мереж тощо) надають право наполягати на пріоритетності гуманістичних цінностей у людській життєдіяльності, адже без людини світ не лише стає нестерпним чи марним, він повністю втрачає сенс, тобто стає неможливим [9].

На завершення короткого аналізу, слід зауважити, що філософія як фундаментальна навчальна дисципліна, відпо-

відно до державних стандартів вищої освіти в Україні, є обов'язковою для вивчення студентами усіх спеціальностей та форм навчання. Сучасний стан розвитку суспільства суттєво підвищує вимоги до рівня знань студентської молоді у галузі соціально-гуманітарної підготовки, а оволодіння конкретно-науковими знаннями є необхідною умовою підвищення рівня освіченості та культури майбутнього фахівця будь-якого профілю, якщо ці знання спираються на систему філософсько-світоглядних ідей та цінностей особистості.

Метою викладання філософії, як навчальної дисципліни у закладі вищої освіти сучасної України, відповідно до Переліку компетентностей випускника та стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, є:

– формування здатності студентів реалізувати свої права і обов'язки як членів суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

– вироблення здатності студентів зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку своєї предметної сфери дослідження, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

– оволодіння студентами здатністю цінувати та поважати різноманітність і мультикультурність;

– вироблення у студентів умінь застосовувати понятійний апарат філософії для аналізу актуальних проблем розвитку матеріальної та духовної сфер суспільного буття, умінь аналізувати основні етапи та закономірності історичного розвитку для формування громадянської позиції, національної гідності та патріотизму;

– поглиблення навичок студентів до критичного мислення;

– формування здатності студентів до абстрактного мислення, оволодіння ними науковими методами аналізу та синтезу;

– сприяння розвитку професійної кваліфікації студентів за рахунок оволодіння ними філософською культурою.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Виходячи із сучасної парадигми освіти як відкритої, динамічної, людиноцентричної системи європейського зразка, головним завданням гуманітарної підготовки фахівців профільних закладів вищої освіти можна вважати [3; 4; 5; 6; 7; 9; 13; 15], *по-перше*, оволодіння студентами закономірностями гармонійної взаємодії природи й суспільства та сучасними засобами практичного використання даних закономірностей. *По-друге*, у змістовному навантаженні щодо модернізованої системи якісної підготовки фахівців профільного закладу вищої освіти першорядну роль мають відігравати міждисциплінарні зв'язки з метою забезпечення під час навчання студентів інтеграційних й диференціальних тенденцій у сучасній науці, що, стосується фундаментальних (філософських, методологічних) знань, які є основою для формування загальної й професійної культури випускників ЗВО. *По-третє*, головним підґрунтям для вдосконалення змісту гуманітарної підготовки в профільному закладі вищої освіти повинна бути, з нашої точки зору, низка загально-визнаних політико-правових та морально-етичних імперативів: цінностей, що домінують у сучасному розвинутому світі (демократія, якість життя, верховенство права, соціальна держава тощо), а також національно орієнтованих цінностей, що ґрунтуються на засадах української культури.

Теоретико-методологічне обґрунтування структури та змісту інтегрованих навчальних курсів дисциплін сучасного українського ЗВО, зокрема й філософії, має стати основою для створення в ньому твор-

чої педагогічної атмосфери, що стосується соціалізації студентської молоді як активних учасників у побудові вільного, демок-

ратичного, правового, соціально орієнтованого суспільства.

Список літератури:

1. Бабаєв В. М. Еліта, лідерство та меритократія : запрошення до дискусії [електронний ресурс] / В. М. Бабаєв, В. В. Корженко // Лідер. Еліта. Суспільство. – 2018. – № 1. – С. 31–45. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/329929096_ELITE_LEADERSHIP_AND_MERITOCRACY_INVITATION_TO_DISCUSSION

2. Бабаєв В. М. Модернізація університету як чинник сталого розвитку сучасного суспільства [електронний ресурс] / В. М. Бабаєв, В. В. Корженко // Місто. Культура. Цивілізація : виклики сучасності : матеріали міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф. – Харків, квітень 2021 р. / ред. кол. : В. М. Бабаєв (голова) та ін. ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва імені О. М. Бекетова. – С. 5–13. – Режим доступу: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2021/_kviten_2021_.pdf

3. Енциклопедія освіти // Академія пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер. – 2008. – С. 1040

4. Корженко В. В. Теорія та історія філософії публічного управління / В. В. Корженко, Н. В. Коваленко // Філософія публічного управління : [кол. Монографія] / В. П. Солових та ін. ; наук. ред. В. П. Солових. – Київ : НАДУ. – 2020. – С. 11–52

5. Корженко В. Філософія механізмів впливу держави на ринкове середовище : досвід України [електронний ресурс] / В. Корженко, Н. Коваленко, Н. Козир'єва // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр". – 2020. – № 2 (58). – С. 16–24 (Англ. мовою) – Режим доступу: <https://doi.org/10.34213/ap.20.02.02>

6. Корженко В. В. Ключові складові

ві робочої програми з філософії закладів вищої освіти України: європейський вимір [електронний ресурс] / В. В. Корженко, Н. В. Козирєва // Місто. Культура. Цивілізація : виклики сучасності : матеріали міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф., Харків, квітень 2021 р. / ред. кол. : В. М. Бабаєв (голова) та ін. ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва імені О. М. Бекетова. – С. 13–17. – Режим доступу: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2021/_kviten_2021_.pdf

7. Корженко В. В. Освітні ініціативи та суспільний поступ / В. В. Корженко // Актуальні проблеми державного управління : наук. зб. – Харків : ХФ УАДУ. – 2000. – № 2. – С. 52–57

8. Корженко В. В. Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління [електронний ресурс] / В. В. Корженко // Державне будівництво : електронне видання. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр". – 2016. – № 1 – Режим доступу: <http://kbua.ra.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/03.pdf>

9. Корженко В. В. Філософія виховання: зміна орієнтацій : [Монографія] / В. В. Корженко. – Київ : Вид-во УАДУ. – 1998. – С. 304

10. Корженко В. В. Філософські засади "суспільства інтелекту": до теорії ноосфери Володимира Вернадського [електронний ресурс] / В. В. Корженко // Новий Колегіум. 2017. – № 2. – С. 4–8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2017_2_4

11. Корженко В. В. Становлення концепції Governance у процесі формування сучасного європейського адміністративного простору / В. В. Корженко, Л. В. Хашиєва // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2011. – № 2. – С. 10–19

12. Домінтеану Теодора. Модернізація та працевлаштування в основі нової стратегії реформування вищої освіти [елект-

ронний ресурс]. – Режим доступу: <http://marathon.ase.ro/pdf/vol6/3%20Dominteanu.pdf>

13. Мобільність для кращого навчання. Стратегія мобільності 2020 для Європейського простору вищої освіти [електронний ресурс] // Робочий документ мобільності робочої групи BFUG. – 24 серпня 2011 року. – Режим доступу: https://media.ehea.info/file/Mobility/35/6/24082011_Working_paper_on_Mobility_strategy_2020_for_EHEA_606356.pdf

14. Законопроект “Про читання”. Університет у руїнах. – Видавництво Гарвардського університету. – 1996. – С.256

15. Simons Maarten, Masschelein Jan До ідеї світового університету / Simons Maarten, Masschelein Jan // Розв’язка. – Вип. 40. – № 1. – 2009. – С. 1–23

References:

1. Babayev V.,Korzhenko, V.(2018), Elita, liderstvo ta merytokratiia : zaproshennia do diskusii [Elite, Leadership and Meritocracy : invitation to discussion], Leader. Elite. Society, no 1, pp.31–45, available at: https://www.researchgate.net/publication/329929096_ELITE_LEADERSHIP_AND_MERITOCRACYINVITATION_TO_DISCUSSION

2. Babaiev, V. M., Korzhenko, V. V. (2021), Modernizatsiya universytetu yak chynnyk staloho rozvytku suchasnoho suspil'stva [Modernization of the university as a factor of sustainable development of modern society], City. Culture. Civilization: challenges of the present: materials intern. scientific-theoretical internet conference - Kharkiv, April 2021 ed. count. : V. M. Babayev (chairman) and others. ; Kharkiv. nat. University of Moscow. household named after O. M. Beketov, pp. 5–13 [in Ukrainian], available at: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2021/_kviten_2021_.pdf

3. Entsyklopediya osvity (2008) [Encyclopedia of Education], Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; editor in chief VG Flint, Kyiv: Jurinkom

Inter, p. 1040 [in Ukrainian]

4. Korzhenko, V., Kovalenko, N. Teoriya ta istoriya filosofiyi publichnoho upravlinnya (2020), [Theory and history of philosophy of public administration], Philosophy of public administration: schools, monograph V. P. Solovykh and others. ; Science. ed. V. P. Salts, Kyiv: NAPA, pp. 11–52 [in Ukrainian]

5. Korzhenko, V., Kovalenko, N., Kozyrieva, N. (2020), Filosofiia mekhanizmv vplyvu derzhavy na rynkove seredovyshche : dosvid Ukrainy [Philosophy of mechanisms for state impact in market environment : experience of Ukraine], Actual problems of the state administration: zb. science. wash, Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU “Mahistr”, no. 2(58), pp. 16–24 (in English), available at: <https://doi.org/10.34213/ap.20.02.02>

6. Korzhenko, V. V., Kozyrieva, N. (2021), Klyuchovi skladovi robochoyi prohramy z filosofiyi zakladiv vyshchoyi osvity ukrayiny: yevropeys'kyy vymir [Key components of the work program on the philosophy of higher education institutions in Ukraine: the European dimension], City. Culture. Civilization: challenges of the present : materials mizhnar, scientific-theoretical Internet conference, Kharkiv, April 2021 redkol. : V. M. Babayev (hall) ta in.]; Kharkiv. Nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova, Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova, pp. 13–17, available at: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2021/_kviten_2021_.pdf

7. Korzhenko, V. V. (2000), Osvitni initsiatyvy ta suspil'nyy postup [Educational initiatives and social progress], Current issues of public administration: science. zb., Kharkiv : KHF UADU, no. 2. pp. 52–57

8. Korzhenko, V. V. (2016), Paradyh mal'no-tsinnisni oryentyry suspil'noho postupu ta publichne upravlinnia [Paradigm and Value Orientations of Social Progress and Public Administration], State building : electronic knowledge. Kharkiv: Published by Harry NAPA “Mahistr”, no 1, available at: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2016->

1/doc/2/03.pdf [in Ukrainian]

9. Korzhenko, V. V. (1998), *Filosofiy a vykhovannya: zminy oriyentatsiy* [Philosophy of education: change of orientations] : monograph, K .: Published by UADU, p. 304 [in Ukrainian]

10. Korzhenko, V. V. (2017), *Filosof s'ki zasady "suspil'stva intelektu": do teorii noosfery Volodymyra Vernads'koho* [Philosophical principles of the "society of intelligence": to the theory of the noosphere by Volodymyr Vernadsky], New Collegium, no. 2, pp. 4–8, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2017_2_4 [in Ukrainian]

11. Korzhenko, V.V., Khashyyeva, L.V. (2011), *Stanovlennya kontseptsiyi Governance u protsesi formuvannya suchasnoho yevropeys'koho administratyvnoho prostoru*. [Formation of the Governance concept in the process of formation of modern European administrative space], NAPA Bulletin under the President of Ukraine, no. 2. pp. 10–19 [in Ukrainian]

12. Dominteanu, T. Modernization and employability at heart of new higher educa-

tion reform strategy [Modernization and employment are the basis of a new strategy for higher education reform], available at: <http://marathon.ase.ro/pdf/vol6/3%20Dominteanu.pdf>

13. Mobilnist dlia krashchoho navchannia. *Stratehiia mobilnosti 2020 dlia Yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity* [Mobility for Better Learning. Mobility strategy 2020 for the European Higher Education Area], Working paper of the BFUG Working Group Mobility, 24 August 2011, available at: https://media.ehea.info/file/Mobility/35/6/24082011_Working_paper_on_Mobility_strategy_2020_for_EHEA_606356.pdf

14. *Zakonoproekt "Pro chytannia"*. (1996), *Universytet u ruinakh* [Readings Bill University in ruins], Harvard University Press, p. 256

15. Simons Maarten, Masschelein Jan (2009), *Do idei svitovoho universytetu* [Toward the Idea of a World University] *Interchange*, vol. 40. – no. 1, pp. 1–23

Стаття надійшла до редколегії 02.12.2021